

До разової спеціалізованої ради PhD 13368
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови та
славістики, декана факультету філології і журналістики Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Бачинської Галини Василівни на дисертацію
Нестерович Ю. В. «Семантико-когнітивні особливості концепту «зрадник» у
художніх текстах Романа Іваничука і Сергія Жадана»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки

Світогляд людини формується й розвивається протягом усього життя,
постійно доповнюючись новими знаннями, що згодом узагальнюються в
цілісну систему понять. Основу цієї системи становлять концепти, адже саме
через них людина осмислює дійсність, здійснює пізнавальну діяльність і
вибудовує комунікацію. Кожен концепт репрезентує певний комплекс ознак і
властивостей, за допомогою яких відображається та інтерпретується
навколишній світ.

Комплексне опрацювання дисертаційної роботи Ю. В. Нестерович
«Семантико-когнітивні особливості концепту “зрадник” у художніх текстах
Романа Іваничука і Сергія Жадана», поданої до захисту на здобуття ступеня
доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді ДФ 13368
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка, дає підстави для ґрунтовної оцінки її актуальності,
рівня наукової обґрунтованості основних положень і висновків, достовірності
одержаних результатів, їхньої наукової новизни, теоретичного та

практичного значення, а також для формування цілісного висновку щодо дисертаційного дослідження загалом.

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Юліани Нестерович присвячена дослідженню семантико-когнітивних особливостей концепту «зрадник» у прозовій творчості Романа Іваничука та Сергія Жадана з лінгвокогнітивного, структурно-семантичного та лінгвокультурологічного поглядів. У сучасному науковому дискурсі спостерігається зростання зацікавлення проблематикою концептів, однак концепт «зрадник» ще досі не став об'єктом всебічного та комплексного наукового осмислення.

У роботі концепт ЗРАДНИК розглядається як один із ключових концептів сучасності. Актуальність теми визначається, зокрема, соціально-політичною ситуацією в Україні, включно з повномасштабною російсько-українською війною. Авторка обґрунтовує значущість дослідження, суспільну та культурну важливість концепту «зрадник», а також демонструє можливість відстеження трансформацій цього поняття в художніх текстах представників різних літературних поколінь. Актуальність рецензованої праці визначається її інтегративним і міждисциплінарним характером, що виявляється у взаємодії з іншими науковими галузями, зокрема літературознавством, історією, психологією та ін. Схвальної оцінки заслуговує те, що тема дисертаційного дослідження органічно пов'язана з пріоритетними науковими напрямками кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Проблемні питання сучасної лексикології, граматики та когнітивної лінгвістики» (НДР №0120U102350) та «Рівнева організація сучасних лінгвосистем у когнітивному, соціолінгвістичному і лінгводидактичному вимірі» (НДР №0126U001953). Тему перезатверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 9 від 30.12.2025 р.).

Авторка чітко визначає мету дисертаційної роботи, яка полягає у дослідженні особливостей мовної реалізації концепту «зрадник» в українському етнолінгвокультурному просторі, відображеному в художніх картинах світу Р. Іваничука та С. Жадана. Досягнення цієї мети передбачає виконання низки завдань, сформульованих з урахуванням сучасного стану досліджуваної проблеми.

Наукова новизна результатів проведених досліджень.

Аналіз дисертаційного дослідження Нестерович Юліани Володимирівни дозволяє зробити висновок про наявність у роботі важливих концептуальних положень для когнітивної лінгвістики, які вирізняються науковою новизною, а саму роботу – новаторським підходом. Основні наукові положення та узагальнення, представлені в дисертаційному дослідженні, вирізняються належним рівнем аргументованості, логічної послідовності й переконливості. Наукова новизна праці є беззаперечною та визначається передусім тим, що вперше в українському мовознавстві здійснено цілісний і багатоаспектний аналіз концепту «зрадник» у художньому світобаченні Романа Іваничука та Сергія Жадана. У роботі простежено специфіку мовної репрезентації цього концепту, розкрито його структурно-семантичну організацію та аксіологічний потенціал, а також з'ясовано зв'язок авторських художніх моделей світу з українською етнолінгвокультурною традицією й окреслено індивідуально-авторські особливості осмислення концепту «зрадник» у творчості обох письменників.

Найбільш важливими результатами роботи, що визначають її новизну, вважаємо те, що уперше дискурсивні практики Романа Іваничука та Сергія Жадана стали предметом системного зіставного мовознавчого аналізу, що дало змогу виявити спільні та відмінні механізми концептуалізації образу зрадника в різних історико-культурних контекстах. Особливої ваги дослідженню надає те, що концепт «зрадник» уперше інтерпретовано як один із ключових складників української національно-мовної картини світу, значущість якого суттєво посилюється в умовах воєнних викликів та

трансформації національної ідентичності. Такий підхід відкриває нові можливості для осмислення механізмів формування й руйнування національної самосвідомості та ціннісних орієнтирів українського суспільства.

Практична цінність роботи та рекомендації щодо їх подальшого використання.

Практичне значення роботи визначене можливістю імплементації її результатів у навчальних курсах із лексикології та стилістики сучасної української мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту, лінгвістики тексту, а також вибірових дисциплін із когнітивної лінгвістики, лінгвоконцептології, лінгвокультурології, етнолінгвістики; у ході написання кваліфікаційних робіт здобувачами; для створення навчальних посібників і підручників; у лексикографічній практиці, зокрема під час укладання словників мови Р. Іваничука та С. Жадана. Розкриття семантико-аксіологічної природи концептуалізованих понять, пов'язаних зі зрадою, зрадниками, на матеріалі художніх текстів знакових українських письменників може виходити за межі мовознавчих студій, зокрема зацікавити інших науковців гуманітарного профілю, як-от психологів, істориків, філософів, культурологів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність наукових положень, висновків у дисертаційному дослідженні Ю.В. Нестерович не викликає сумнівів. Структура роботи відповідає вимогам до такого виду наукових робіт. Обсяг текстової частини дисертації становить 205 сторінок, загальний обсяг – 265 сторінок. Список використаних джерел включає 238 позицій вітчизняних і зарубіжних авторів, з яких 30 – іноземною мовою. Список лексикографічних джерел налічує 12 позицій, а список ілюстративного матеріалу – 30 позицій.

Дисертація містить нові, раніше не захищені положення, а здійснений аналіз та результати дослідження розв'язують актуальну наукову проблему.

За своєю структурою дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку лексикографічних джерел, списку ілюстративного матеріалу та додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми, розкрито актуальність роботи, її теоретичне значення та практичну цінність, наукову новизну, визначено її об'єкт та предмет, сформульовано мету й завдання дослідження, подано інформацію про апробацію результатів дослідження.

Дисертація Нестерович Юліани Володимирівни має чітку традиційну структуру, містить теоретичну та практичну частини. У першому розділі «Теоретичні засади дослідження концепту» Юліана Нестерович ґрунтовно досліджує поняття «концепт», спираючись на праці авторитетних науковців. Дослідниця надає наукове обґрунтування функціонування поняття «концепт», простежуючи його еволюцію від XI століття. Вдалою, на наш погляд, є запропонована типологія підходів до розуміння природи концепту, що базується на дослідженнях Н. Слухай, Т. Вільчинської, Т. Врублевської та інших авторів. Дослідниця вдало подає роль оцінки як важливої лінгвістичної категорії, що виявляє себе на різних мовних рівнях, та визначає її місце в структурі концепту. Предметом другого розділу «Концептуалізовані поняття зради і зрадника в українському етнолінгвокультурному просторі» став аналіз мовної об'єктивації концептів «зрада» і «зрадник», який засвідчив їхнє представлення в українській загальномовній та етнолінгвокультурній традиціях, де ці поняття реалізуються в державній, подружній та морально-етичній сферах. Дослідниця зауважує, що основними мовними виразниками виступають самі імена концептів, синоніми, деривативи та численні асоціати, а також стійкі фразеологізми і біблеїзми, що формують негативний образ зрадника. Концепт «зрадник» широко презентований у народній творчості, зокрема в прислів'ях і приказках, а в художній літературі – через твори класиків і сучасних авторів, де особливо акцентується зрада батьківщини, народу і національної ідентичності. У третьому розділі дисертантка

дослідила мовну об'єктивацію концепту «зрадник» у творчості Р. Іваничука й виявила його багатопланову семантико-когнітивну природу, реалізовану через широкий спектр вербалізаторів: власні назви, синоніми, оцінно марковані слова, зооніми, метафори та фразеологізми. Вона встановила, що найважливішими є вербалізації, що відображають зраду батьківщини, народу або віри, тоді як менш негативно марковані одиниці стосуються несвідомої чи змушеної зради. Дисертантка також показала, що в художніх текстах письменника концепт «зрадник» іноді набуває авторської симпатії до персонажів, що додає йому амбівалентності. Загалом дослідження засвідчило, що вербалізація концепту у творчості Р. Іваничука співзвучна з його об'єктивацією в українській етнолінгвокультурній традиції, водночас збагачуючи його художньо-когнітивний вимір. У четвертому розділі «Лінгвальне втілення концепту «Зрадник» у прозових творах С.Жадана» дослідниця продемонструвала, що концепт «зрадник» у прозовій творчості С. Жадана характеризується розгалуженим номінативним полем, реалізованим через синоніми, сленг, жаргонізми, обценну лексику, антропоніми та фразеологізми. Вона з'ясувала, що найсильніший негативний відтінок концепт набуває у значеннях, пов'язаних із зрадою держави, народу або рідних, тоді як подружнтя або змушена зрада оцінюється менш критично. Дослідниця показала, що семантика концепту у творах Жадана, подібно до Р. Іваничука, структурована в три лексико-семантичні групи, але відрізняється більшим вживанням сленгу, іронії та обценної лексики. Загалом аналіз засвідчив, що концепт «зрадник» у обох авторів є негативно маркованим, проте має амбівалентну природу залежно від контексту зради.

Висновки дисертаційної роботи чіткі, логічні, аргументовані, відповідають поставленим завданням, узагальнюють і систематизують основні результати проведеного дослідження та належно відображені в оприлюдненій анотації. Зміст анотації репрезентує відомості про методологічні засади дослідження, логіку наукового пошуку, результати

наукової праці й способи обґрунтування ключових положень. Водночас анотація не містить інформації, що не була б висвітлена в тексті дисертації.

Повнота викладу основних положень дисертації в наукових публікаціях.

Основні положення та результати дослідження пройшли апробацію на наукових засіданнях кафедри української мови та славістики ТНПУ імені Володимира Гнатюка, на десяти міжнародних і семи всеукраїнських наукових конференціях. Основний зміст дослідження відображено у 7 наукових статтях (6 одноосібних та 1 у співавторстві), опублікованих у фахових виданнях, а також у 15 тезах, виданих за матеріалами всеукраїнських та міжнародних конференцій.

Зауваження та дискусійні положення до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Юліани Володимирівни Нестерович, висловлюємо кілька зауважень і побажань, що виникли під час її ознайомлення.

1. У першому розділі «Теоретичні засади дослідження концепту» доцільним видається більше уваги приділити аналізу індивідуально-авторської оцінної картини світу.

2. У четвертому розділі «Лінгвальне втілення концепту «зрадник» у прозових творах С. Жадана» доречно було б з'ясувати роль контексту в реалізації концептуальної семантики, аналогічно до того, як це здійснено в третьому розділі (підрозділ 3.3.4).

3. У п'ятому підрозділі четвертого розділу, присвяченому аналізу особливостей мовної об'єктивації концепту «зрадник» у творчості Р. Іваничука та С. Жадана, доцільно подати назви концепту в таблиці, що унаочнило б специфіку його вербалізації у творчості обох письменників.

Зазначені зауваження не знижують позитивної оцінки результатів дослідження. Дисертація Нестерович Ю. В. «Семантико-когнітивні особливості концепту «зрадник» у художніх текстах Романа Іваничука і Сергія Жадана» є завершеною, самостійною роботою, що містить науково

обґрунтовані результати, актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Мета роботи досягнута, усі поставлені завдання виконано, а висновки дисертації є переконливими. Дисертаційна робота вирізняється ретельним аналізом, лаконічним викладом авторських міркувань і відповідає вимогам щодо присудження ступеня доктора філософії.

Усе це дає підстави зробити висновок, що дисертація «Семантико-когнітивні особливості концепту «зрадник» у художніх текстах Романа Іваничука і Сергія Жадана» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка, Нестерович Юліана Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія .

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,

декан факультету філології і журналістики

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

«15» травня 2026 року

Галина БАЧИНСЬКА

Підпис
засвідчую:
Начальник відділу кадрів

Галина М. Бачинська